

Welkom in natuurgebied Vorsdonkbos & Turfputten!

Het Vorsdonkbos en de Turfputten (of kortweg 'Vorsdonkbroek') te Gelrode zijn een Europees beschermd natuurgebied. Tevens is het een beschermd erfgoedlandschap omwille van zijn cultuurhistorisch en geschiedkundig belang. Het is een projectgebied van de vereniging Natuurpunt met de bedoeling deze waarden te behouden, doeltreffend te beheren en aan het publiek te tonen. Ongeveer de helft van het gebied is in beheer bij Natuurpunt, de overige percelen zijn particulier eigendom.

De naam 'Vorsdonkbos' geeft de verscheidenheid van het gebied reeds aan: 'vors' is het plaatselijke woord voor kikker, die zijn leven afwisselend op het land en in het water doorbrengt. 'Donk' is een oude Vlaamse naam voor een zandheuveld midden een nat gebied. 'Bos' duidt er op dat deze donk nooit in cultuur werd gebracht. Deze plaatsnaam duikt reeds vroeg op, met name in het archief van de heren van Rivieren. Die bewoonden aan de rand van de Demer een Middeleeuwse 'Donjon' (versterkte woontoren), ongeveer op de plaats van het huidige 19de eeuwse kasteel Van Rivieren.

Vorsdonkbos & Turfputten maken deel uit van de Demervallei: een laaggelegen en van nature regelmatig overstroomd gebied. Maar ook aan de omliggende Hagelandse 'ijzerzandsteenheuvels', zoals de Eikelberg en de IJzerenberg, heeft het zijn waterrijkdom te danken. Het neerslagwater dat op die heuvels in de bodem dringt, zoekt zijn weg door de ondergrond om later aan de voet van de heuvelflank weer op te borrelen of te 'kwellen'. Door het lange verblijf in de diepe ondergrond is het kwelwater aangerijkt met allerlei mineralen. Het opgeloste ijzer verraadt zich door de roestkleur van het water, lokaal bekend onder de naam 'getwater'. Hier zijn de turfmoerassen ontstaan.

Afgewisseld met de zandige opduikingen (donken) en slibrijke overstromingsgronden van de Demer geeft dit aanleiding tot een zeer gevarieerde begroeiing met tal van zeldzame planten. Op dat vlak is het gebied één van de soortenrijkste van ons land met méér dan 500 aangetroffen wilde plantensoorten ooit! Vooral in de verraderlijke trilvenen en ondoordringbare elzenbroeken broeden een aantal bedreigde vogels.

Turfputten of bomgaten?

Vandaag merk je er niet veel van. Maar ooit stroomde doorheen het gebied een machtige rivier. Maar op het einde van de laatste ijstijd verlegde die oer-Demer haar loop meer dan een km noordwaarts, richting Betekom. Dat is zo'n 10.000 jaar geleden. De oude verlaten rivierbocht of 'meander' groeide dicht met allerlei moerasplanten. De afgestorven plantenresten vulden de waterplassen op. Zo ontstaat 'veengrond'. Geen echte grond, maar iets wat eerder op 'compost' lijkt. Maar door de nattigheid van het moeras niet verder kan verteren.

Later gingen de mensen de veengrond opgraven. Een hels werk. Na het drogen ervan ontstond 'turf' dat als brandstof thuis of voor ambachtelijke doeleinden (brouwen van bier, bakken van stenen, looien van leer...) werd gebruikt. In het begin van de 19de eeuw werd er zoveel turf gestoken dat grote delen van de oude rivierloop uit de vroegste tijd terug het licht zagen! Na de komst van de trein in 1860 werd steenkool aangevoerd. Hiermee stopte de winning van turf en groeiden de putten geleidelijk terug dicht met moeras.

De (ronde) plassen die je nu in het gebied nog kan zien zijn echter oude bomkraters uit de tweede wereldoorlog. Een aantal projectielen werden er gedropt in 1940 om de spoorweg te raken. Een tweede en veel omvangrijker reeks kwam neer toen Britse bommenwerpers op 9 mei 1944 er de overgebleven bommen losten na de aanval op de Aarschotse stationsomgeving. Na de ravage vulden ook de ‘bomgaten’ zich met water.

Soms komt geluk met een ongeluk. Dat kan je wel zeggen van al dat menselijke labeur en geweld. Door het eeuwenlang steken van turf - en een laatste keer ook nog door het bombardement in 1944 - ontstonden steeds verse poelen en plassen. Die dan vervolgens van nature ‘verlanden’. Lange tijd kwamen daardoor alle ‘verlandingsfasen’ – van open water, over moeras tot broekbos - naast en door elkaar voor. Dat heeft ervoor gezorgd dat een uitzonderlijke verscheidenheid aan planten en dieren – vanaf de ‘oer-Demer’ tot vandaag - hier is blijven voorkomen.

Natuurpunt probeert met de hulp van vrijwilligers door gepast beheer deze eeuwige cyclus aan te houden. Sommige bomputten en (kleine) turfputten worden af en toe geruimd. Hiermee krijgen vissen, libellen, kikkers, salamanders, watervogels, moerasplanten ... terug meer kansen. Een bijzonder biotoop vormen de ‘trilvenen’: een drijvende plantenlaag. In de volksmond ‘kwachten’ genaamd. Half water, half land. Vorsdonkbos-Turfputten bezit nog een aantal van de meest intacte en belangrijkste trilvenen van ons land!

Vorsdonkbos

De wandelweg die vandaag vanaf het vroegere stationsplein (Vorsenzang/Wipstraat) doorheen het gebied naar het Kasteel van Rivieren leidt werd vroeger de Stokstraat genoemd (vandaag ‘Vosdonker’ genaamd). Letterlijk betekende ‘Stokstraat’: de weg naar het hoogstammige bos. Eeuwenlang was de centraal in het gebied gelegen ‘Vorsdonk’ met het aloude Vorsdonkbos één van de blikvangers van het gebied. Het fungeerde ondermeer als ‘warande’ (bos en jachtdomein) van de heren van Rivieren. Dankzij hen is er altijd bos bewaard gebleven op de Vorsdonk. Het resultaat is vandaag nog dat er een uitzonderlijke bosflora voorkomt.

De Vorsdonk is één van de grootste ‘donken’ in de Demervallei. Deze zandheuvel is door een samenspel van rivier en wind ontstaan. Na de talrijke overstromingen werd het aangespoelde zand telkens opgeblazen tot steeds hogere ‘rivierduinen’. Daar rond kronkelden de oude rivierarmen of meanders van de Demer die aan de oorsprong liggen van de turfputten. Naar Vlaamse normen is dit één van de weinige plaatsen waar het oorspronkelijk reliëf sinds het einde van de laatste ijstijd (12.000 jaar geleden!) gaaf werd bewaard. Het is dan ook van grote archeologische en geomorfologische waarde.

Op de lage delen van het gebied werd echter voortdurend slib afgezet door de (vroegere) jaarlijkse overstromingen van de Demer. Dit zorgde voor de natuurlijke bemesting van hooi- en weilanden. Chemisch mesten of spuiten kwam er niet bij te pas en dus was het een bloemenweelde en leefgebied van tal van vlinders en weidevogels. Uit de ruime omgeving kwamen boeren naar hier om hooi te maken.

Dit waterrijke natuur- en cultuurlandschap is als bij wonder ontsnapt aan grootschalige ontginningen en vernieling. Hierdoor bleven talloze sporen uit het verleden en een rijke natuur bewaard. Als bezoeker ervaar je hier een stuk dorpsgeschiedenis, waarin de invloed van de heren van Rivieren en het samenspel tussen natuur en het traditionele landbouwbeheer nog tastbaar aanwezig zijn. Natuurpunt probeert met de hulp van vrijwilligers zorg te dragen voor al deze kwetsbare natuur- en cultuurwaarden. In het bos worden inheemse boomsoorten nagestreefd, plassen en sloten periodiek geruimd, hooilanden worden terug gemaaid en een schaapskudde (met herder) doet het grasbeheer.

Al deze natuurrijkdom kan worden verkend tijdens geleide wandelingen met een natuurgids. Wandeltrajecten van 1,5, 3 of 5 km zijn vrij toegankelijk, maar niet geschikt voor kinderwagens of rolstoelen. Waterdicht schoeisel is (meestal) onontbeerlijk! Meer info: www.vorsdonk.be Contact: <https://nl-nl.facebook.com/natuurpuntaarschot/>